

ענוות החכמים

שבת אחר הצהריים

קראו את הפרקים והפסוקים הבאים לקראת השיעור השבועי: משלי ל', לוקס י"ח 9-14, איוב ל"ח-מ' 2, יוח"א א' 9, התג' ג' 14-18, תהל' ק"ד 24.

פסוק לשינון: "אֲשֶׁרֵי עֲנִי הָרוּחַ, כִּי לָהֶם מַלְכוּת הַשָּׁמַיִם" (מתי ה' 3).

ענווה נחשבת בכתבי הקודש למעלה חשובה. הנביא הדגול משה תואר כאדם העניו ביותר שחי אי פעם עלי אדמות (במדבר י"ב 3). על פי מיכה ו' 8, אחת החובות העיקריות שה' מצפה מהאדם לקיים היא: "וְהִצַּנֵּעַ לֵבְתָּ עִם אֶלְהֵיךָ." גם ישוע הדגיש כי ענווה היא אידאל שכל משיחי אמור לאמץ: "לִכְן מִי שֵׁיִשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לְהִיֹּת כְּיֶלֶד הַזֶּה הוּא הַגָּדוֹל בְּמַלְכוּת הַשָּׁמַיִם" (מתי י"ח 4).

אחרי הכול, במה יש לאדם להתפאר? כל נשימה, כל פעימת לב, כל מתנה וכל כישרון נובעים אך ורק מאלוהים, "בּוֹ אֲנַחֲנוּ חַיִּים וּמְתַנַּעְעִים וְקִיָּמִים" (מה"ש י"ז 28). לאורו של צלב המשיח, כל מעשי צדקתנו הם "כְּבִגְד עֲדִים" (ישע' ס"ד 5); לפיכך, כיצד נוכל להתפאר?

השבוע, מחבר פרק ל' בספר משלי בוחן את הענווה; בהתחשב במגבלותינו כבני אנוש, יהיה טיפשי מצדנו לנסות להיות משהו אחר חוץ מאשר ענווים.

*למדו את השיעור השבועי לקראת שבת, 21 במארכס.

מי אתם חושבים שאתם?

קראו את משלי ל' 1-3, 32, 33. מה נאמר בפסוקים אלה?

דברי השליה המביעים את תחושת האפסות של המחבר מהווים אתגרת אתגרת קצרה מדברי השבח וההתרברבות של מלכי המזרח התיכון הקדום, שלרוב אהבו להתפאר בחוכמתם, הישגיהם וניצחונותיהם הצבאיים. שלמה המלך מתואר כמי שעלה על כל "מלכי הארץ לעשר ולחכמה" (מל"א י' 23; קהלת ב' 9). ובל נשכח את נבוכדנצר, שהכריז: "האין זו בכל הגדולה אשר אני בניתיה להיות בית מלוכה? ברב פחי עשיתי זאת ולכבוד תפארתתי!" (דניאל ד' 27).

ואולם, משום שמחבר הפרק הזה במשלי מודע לבורותו, הוא טוען כי אדם מתנשא המתגאה בעצמו נוהג כנבל, כטיפש. המילה "נבל" המציינת כאן "אדם טיפש", היא אף שמו של נבל התנכ"י, שהתנהגותו הפכה לשם דבר של גאווה חדורת טיפשות (שמ"א כ"ה). בהתרברבות כזו המעידה על גאווה, טמון פוטנציאל של השפלה, ולפיכך של זעם וריב. שאל השליח כינה אחדים מחברי קהילתו "אווילים", שכן הם החשיבו עצמם לחכמים, והכי גרוע, הם התפארו בזה (קור"ב י"א 18, 19).

קראו את לוקס י"ח 9-14. מדוע קל יותר לנהוג כמו הפרושים מכפי שנדמה לנו?

כיצד תוודאו לא ליפול לאותה מלכודת, אפילו בדרכים מתוחכמות?

עלינו לרחם על אנשים המתפארים בעצמם (לרוב, התנהגות כזו מכסה על תחושה עזה של חוסר ביטחון); הדבר מעיד עד כמה הם מרמים את עצמם, ועד כמה הם בורים באמת.

ידע של ה'?

גאוה צצה אצל אנשים שאינם מכירים את ה' באופן אישי. בניגוד להם, אדם שחי בקרבה יתרה עם ה' יהיה עניו, שכן הוא מצוי תמיד בקשר עם האל הכול יכול, האינסופי, הכביר יותר מכל אחד ואחת מאיתנו. כאשר אנו הוגים בגודלו של היקום, ונוכחים לדעת שאנו סוגדים לבורא היקום אשר לבש בשר ודם וסבל את ייסורי הצלב בעבורנו בדמותו של ישוע המשיח – רוב הסיכויים שלא נאלץ להילחם בגאוה כל עוד נציב את המחשבות הללו לנגד עינינו.

קראו את משלי ל' 3-6. מה נאמר בפסוקים אלה על העוצמה, ההוד והמסתורין של אלוהים?

יש להבין את הביטוי "דעת ה'" כ"ידע על ה'". חמש השאלות הרטריות שהועלו כאן מאלצות אותנו להיווכח כמה מעט אנו מבינים על אלוהים.

קראו את ארבע השאלות הללו במשלי ל' 4. איזה אתגר הן מציבות בפנינו?

משום שאלוהים הוא הבורא (ארבע השאלות הראשונות), איננו מסוגלים להבין (השאלה החמישית). בספר איוב, ה' מאתגר את איוב בשאלות דומות, וזאת כדי שאיוב ייווכח כי דרכי האל נבצרות מבינתו (איוב ל"ח-מ' 2).

העובדה שאלוהים הוא הבורא ושאיננו מסוגלים להבין באופן מלא, מעניקה לנו לקח חשוב בנוגע לאופן שבו עלינו לקבל את התגלותו בדברו, בכתבי הקודש הנתונים תמיד לחקירתם של המלומדים והחוקרים. מי אנו – שהבנתנו, אפילו של הדברים הפשוטים ביותר בטבע, מעורפלת ורווית תעלומות – שנעז לקרוא תגר על דבר ה', אפילו על חלקים בכתבי הקודש שהם קשים מדי או טורדים את שלוותנו?

הגו לעומק בגדולה, בהוד, בהדר ובמסתורין של הבריאה עצמה. מה אנו אמורים להסיק מכך על גדולתו, הודו ומסתוריותו של הבורא? מדוע הוד, גדולה ומסתורין אלה אמורים להעניק לנו נחמה ולהפיח בנו תקווה?

לא מעט מדי ולא יותר מדי

בקטע זה (משלי ל' 7-9), נכללת התפילה היחידה בספר משלי. אין זה מקרי שבקשה זו באה מיד לאחר הפסוקים המאששים את העובדה שה' הוא הבורא הכביר (משלי ל' 4), ואת הבטחת הנאמנות שלו (משלי ל' 5).

קראו את משלי ל' 7-9. מדוע יבקש מישהו דברים כאלה?

לפני שנבקש דבר מה מאלוהים, חשוב שנוודא שהקשר שלנו איתו חזק ויציב. כאשר אנו משקרים, אנו נוהגים כאילו אלוהים, היודע את כל הדברים, אפילו אינו קיים. לכן, וידוי על חטאנו הוא תנאי מוקדם למחילה (יוח"א א' 9). איננו יכולים לרמות את אלוהים; הוא רואה אותנו בדיוק כפי שאנחנו. בשעת התפילה, כשאנו משתטחים אפיים ארצה, שוכבים כמתים על האדמה וטומנים פנינו בעפר (איכה ג' 29), הדבר חושף לא רק את סגידתנו לה' ואת ענוותנו, אלא אף את מודעותנו לעירום הרוחני שלנו לפני ה'. במשלי ל' 8, המחבר מבקש מאלוהים לא לתת לו עוני, ואף לא עושר. בפעם הראשונה בתנ"ך שבה מופיע הפועל "נתן" בהקשר לאדם, הוא מציין את מתת המזון שה' ברא למען ברואיו (ברא' א' 29). מסיבה זו, בתרבויות רבות המזון מקושר במסורת עם תפילה. צורך בסיסי זה, שגורם לכולנו להיות תלויים לחלוטין באלוהים, אלוהי הבריאה, הופך את חווית התפילה ללב לבם של קיומנו והישרדותנו.

שתי הבקשות אינן מצביעות אך ורק על אופי יציב ומאוזן. יש להן תכלית אחת: מתן שבת ותהילה לאל. אם יש לנו מעט מדי, אנו עלולים לגנוב ולפגוע בה'; אם יש לנו יותר מדי, איננו חשים שאנו זקוקים לאלוהים, ואנו עלולים להתכחש לקיומו. לכן, חשוב לציין שרק מצב קשה כזה עלול לנתק אותנו מה'; אבל אם חטאנו עקב מחסור, רוב הסיכויים שנמשיך בהתחברותנו עם ה'.

תפילת האדון כוללת את אותה בקשה בעלת שני הפנים: (1) **"אֵת לֶחֶם חֻקְנוּ תֵּן לָנוּ הַיּוֹם"** (מתי ו' 11); דהיינו, הענק לנו די צורכנו ולא למעלה מזה; (2) **"אֵל תְּבַיְאֵנוּ לַיְדֵי נְשִׁיוֹן, כִּי אִם חָלְצָנוּ מִן הַרְעָה"** (מתי ו' 13); דהיינו, דאג למלא את צרכינו, וכך לא נתפתה לגנוב חלילה.

הגו במידת תלותכם בה'. כיצד שמירת עובדה מוצקה זו לנגד עיניכם תסייע לכם להתחזק ולצמוח באמונה? אילו סכנות אורבות לנו אם נשכח את התלות הזו?

מעשיהם של בעלי הגאווה

ממש כשם שענווה היא מידה טובה שמביאה לבעליה טובות וברכות רבות, היעדר ענווה הוא מצב מסוכן שימיט קללות רבות על ראש בעליו. אחרי מתן אישוש למעלת הענווה דרך הצגת תגמולה ופריה, פרק ל' במשלי מעניק לנו אזהרה נוקבת על הסכנות הנובעות מן הגאווה.

1. **הטחת קללות בהורים** (משלי ל' 11, 17). אָגוּר פּוֹתַח בְּקִטְגוּרִיהָ זֶה שֶׁכֵּן הִיא מֵיִצְגַת אֶת אֶקֶט הַגְּאוּוֹה הַחֲמוּר בִּיּוֹתֵר: כֹּאשֶׁר הַיְלָדִים מִקְלִים רֹאשׁ בְּכַבּוּד הָאֵם וְהָאֵב וְבוֹזִים לְמִקּוֹר חַיִּיהֶם. חָשׁוּב לְצִיֵּן שִׁמְצוּוֹת כִּיבוּד הַהוּרִים הִיא הַדִּיבֵר הַיְחִיד שֶׁלְצַדּו גְּמוּל, הַבְּטַחָה לְאַרִיכוּת חַיִּים: "כִּיִּבְדָּ אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ, לְמַעַן יִצְרַכְּךָ יְמֶיךָ." (שְׁמוֹת כ' 11; אִפְס' ו' 2, 3). וְאִילוּ הָעוֹנֵשׁ עַל חִלּוּל דִּיבֵר זֶה הוּא עוֹנֵשׁ מוֹוֹת (שְׁמוֹת כ"א 15, 17).

2. **צדיקות עצמית והתחסדות** (משלי ל' 12, 20). מִצְבֵּם שֶׁל חוֹטָאִים הוֹרָאִים בְּעַצְמָם צְדִיקִים הוּא בְּכִי רַע, שֶׁכֵּן הֵם יִישָׂאֲרוּ אֲשֶׁמִים בְּחֲטָאִם בְּעוֹדֵם מֵאַמִּינִים שֶׁהֵם טְהוּרִים וְזוֹכִים וְאִינִם זְקוּקִים לְמַחִילָה. מְסִיבָה זֶה, וִידוּי עַל חֲטָא הוּא חִיוּנִי לְשֵׁם קְבֻלַּת מַחִילָה (יִוְחִ"א א' 9). חֲבָרֵי קְהִילַת לְאוּדִיקָאָה, הַטּוֹעֲנִים שֶׁהֵינָם עֲשִׂירִים, חֲכָמִים, לְבוּשֵׁי הַדָּר וְאִינִם חֲסָרִים דָּבָר (בְּזִמָּן שֶׁהֵם אִינִם מוֹדְעִים לְאוּמִלְלוֹתָם, עוֹנִיִּים, עִיּוּרוֹנִם וְעִירוֹמָם), מִקְבָּלִים עֲצָה: בִּיכּוֹלֵתֶם לְרַכּוֹשׁ מֵאַלוֹהִים אֶת הָאַמְצָעִים לְתִיקוֹן מִצְבֵּם הָאוּמִלֵּל (הַתְּג' ג' 14-18).

"מוצגת כאן קבוצת אנשים המתגאים ברכושם החומרי, בידע הרוחני שלהם וביתרונותיהם הרוחניים. אך הם אינם מגיבים לברכות שאלוהים מרעיף עליהם, על אף שאינם ראויים להן. הם חדורי מרי וכפיות טובה, הם שכחו לגמרי את אלוהים; אך אלוהים עדיין מטפל בהם כאב אוהב מלא חמלה ומחילה, אשר מטפל בבנו הסורר שאינו מכיר לו תודה. הם מגלים התנגדות לחסדו, משתמשים לרעה בזכויות היתר שנתן להם, מתעלמים במופגן מן ההזדמנויות הנקרות על דרכם ביד ההשגחה, ושומחים לשקוע בכפיות טובה מצערת, בדת הרשמית החלולה שלהם ובהתחסדות חדורת צביעות." (אלן גיי. ווייט, Faith and Works, עמ' 83).

3. **בוז** (משלי ל' 13, 14). הַתְּמוּנָה הַמְצִיגָה אֶת הַגְּאוּוֹתֵנִים אִינָה נָאָה. עַל אִף שֶׁמִּבְּטָ גָּאָה עַל פְּנִיָּה, גְּאוּוֹתֵם נִיכְרַת בְּכָל מַעֲשֵׂיהֶם וִיחֲסָם: הִיא מֵתְבַטָּאֵת בְּבוֹז שֶׁהֵם מִפְּגִינִים כְּלִפֵּי אֲנָשִׁים שֶׁלְדַעְתָּם נְחוּתִים מֵהֶם. הַדִּמּוּי שֶׁל "שִׁינִיִּים" ו"מִלְתְּעוֹת" (מְשָׁלֵי ל' 14), מַעֲיֵד עַד כִּמְהָ רַעִים מַעֲשֵׂיהֶם. הֵם מֵתְנַכְלִים לְעַנִּיִּים וּמִבְקָשִׁים לְהַכְחִידֵם.

חשבו על יחסכם לזולת, במיוחד כלפי אנשים שאתם אפילו חשים עליונות עליהם (לרובנו יש רגשות כאלה לפעמים, נכון?) כיצד תתקנו זאת? כיצד תפגינו את הענווה הנדרשת כדי לתקן זאת?

לקח מן הטבע

כלל אורכם של כתבי הקודש, דימויים מעולם הטבע משמשים כדי ללמדנו אמיתות רוחניות. גם כאן מלמדים אותנו המשלים לקחים מעולם הטבע על ענווה. **קראו את משלי ל' 18, 19. מה נאמר כאן על מגבלות התבונה האנושית?**

בעיני אָגור, רבים מן הדברים ה"רגילים" בעולמנו הם מסתוריים. הוא מציג כאן תערובת מרתקת של דברים שהם מופלאים בעיניו. שני הדברים הראשונים לקוחים מעולם החי: נשר העושה את דרכו בשמיים בחרישיות, נחש המתפתל וזוחל בחרישיות על פני האדמה. ואז, הוא מציין שני מעשים של בני האדם: הפלגת ספינה בים וזיווגם של גבר ואשה. אפילו בימינו, עם כל הידע המדעי שצברנו, עדיין נותרו תעלומות רבות. לכן, חשוב שלא נאבד לעולם את הערכתנו לעומק, להוד ולמופלאות של החיים. גישה כזו תסייע לנו להישאר ענווים לפני ה'.

קראו את משלי ל' 24-28. אילו תעלומות נוספות מן הטבע לכדו את תשומת לבו של המחבר ועוררו את השתאותו?

מעניין לציין שהפסוקים שקדמו לפסקה זו (משלי ל' 20-23) עוסקים באיוולת, בגאווה וברשע של האדם. ואז, המחבר עובר לעולם החי ומצביע על בעלי חיים קטנטנים וענווים, אשר "הִמָּה, חֲכָמִים מְחֻכְמָמִים" (משלי ל' 24). חוכמתם רבה כל כך, שהוא מדגיש זאת דרך חזרה על המילה "חוכמה" המיוחסת לאדם: "אֲשֶׁרִי אָדָם, מְצָא חֲכָמָה" (משלי ג' 13), ואפילו לאלוהים בכבודו ובעצמו (איוב י"ב 13, תהל' ק"ד 24). גם בימינו, עם כל ההתקדמות במדע, התנהלותם ואורחותיהם של יצורים זעירים אלה עדיין נבצרים מבינתנו. לכן, אין ספק שמעשיהם והתנהלותם הפליאו אף יותר את חכמי העולם העתיק, שהמחבר נמנה עליהם. אכן, אין ספק שהוא היה חכם, שכן אחד הסימנים הברורים לחוכמה הוא להודות שאנו יודעים מעט כל כך, אפילו על הדברים השכיחים ביותר.

הגו בכמה מן הדברים "הפשוטים ביותר" בטבע: עלה של עץ, טיפת מים, קונכייה. כיצד אמורה העובדה שאפילו דברים פשוטים אלה גדושי רזים לעזור לנו להישאר ענווים?

לימוד נוסף: "עלינו לרחוש יראת כבוד לדבר ה'. עלינו להפגין כבוד כלפי עותק של כתיבי הקודש, לעולם לא לעשות בו שימוש של חולין, לעולם לא לנהוג בו ברשלנות. לעולם אין לצטט מן הכתובים בבדיחות דעת או לנסח את הכתוב בגרסה חופשית כדי לחדד דבר חידוד או אמרה שנונה. 'פַּל אִמְרַת אֱלֹהֵי צְרוּפָה'; 'פֶּסֶף צְרוּפָה... מִזְקָה, שְׂבָעֵתִים. 'משלי ל' 5; תהל' י"ב 7." (אלן ג'י. ווייט, Education, עמ' 244).

"המילים הראשונות שיצאו מפיו של המשיח אל ההמונים על ההר היו דברי ברכה. 'אשרי עניי הרוח' כך אמר, אשרי אלה שמכירים בעוניים הרוחני ומזהים את הצורך שלהם בגאולה. הבשורה אמורה להתבשר באוזני העניים. היא לא תתגלה לבעלי הגאווה הרוחנית, המצהירים על עושרם וטוענים שאינם זקוקים לדבר, אלא לענווים שלבם שבור וגדוש חרטה... ה' אינו יכול לעשות דבר כדי להביא לתיקונו ולהחלמתו של האדם, עד אשר האדם מכיר בחולשתו, מאבד כליל את ביטחונו העצמי ומכניע עצמו לשליטת האלוהים. רק אז יוכל האדם לקבל את המתת שאלוהים מחכה להרעיף עליו. ה' לא ימנע דבר מנשמה המודעת לצורך שלה. לאדם כזה תהיה גישה חופשית לה', כליל השלמות והמלאות." (אלן ג'י. ווייט, The Desire of Ages, עמודים 299, 300).

שאלות לדיון:

1. הגו בתוכנית הגאולה ובמה שנדרש כדי לגאול אותנו. כלומר, אנו כה חוטאים, כה מושחתים וכה רעים, שאין די בתיקון ותחייה מוסרית כדי לפדות אותנו מן החטא. אנו זקוקים לקורבן תמורה, למישהו שיעמוד במקומונו, יישא את אשמתנו, ושדי יהיה בצדקתו כדי לעשותנו צדיקים בעיני ה'. מה אמורה ממשות זו ללמדנו על הסיבה לכך שגאווה ויהירות הן מן הגרועות שבחטאים, שחוטאים כמותנו מבצעים?
2. באילו אופנים שונים מתבטאת תלותנו בה' לשם קיומנו? אילו דברים בטבע מעידים על האופן שבו ה' מקיים אותנו?
3. הגו לעומק בתפילה במשלי ל' 7-9. בחנו את האיזון שהוצג בקטע. כיצד נמצא את האיזון בכל מעשינו? מדוע הדבר חשוב כל כך?